

ЗА ЛОВА КАТО АЛЕГОРИЯ НА ЛЮБОВТА В ИЗБРАНИ ТВОРБИ НА НЕМСКАТА ЛИТЕРАТУРА ОТ КЪСНОТО СРЕДНОВЕКОВИЕ И В СТАРОЧЕШКОТО ПРОИЗВЕДЕНИЕ *ТКАДЛЕЧЕК*¹

Силвие Становска
Масариков университет, Бърно

Силвие Становска. К вопросу об охоте как аллегории любви в избранных произведениях немецкой литературы позднего Средневековья и в старочешском произведении *Ткадлечек*

В центре настоящего исследования – любовное желание и страсть, облаченные в наряд аллегории, что особенно распространено в немецкой и чешской светской лирике позднего Средневековья. В этих произведениях Любовник выступает как „охотник“, а любимая женщина – как „ценный зверь, на которого охотятся“. Скрытым смыслом этой многозначительной аллегории является благородство, представленное на переднем плане в качестве характеристики аристократического сословия – дворянства, а на втором – как выражение красоты и грации лесного животного, символизирующих красоту любимой дамы.

*Эта аллегория в одной из самых красивых риторических обработок встречается не только в немецкой и чешской лирике позднего Средневековья, но и в старочешском эпическом произведении *Tkadleček* (т.е. ‘маленький ткач’), возникшем при дворе Вацлава IV в 1408 г. Аллегория была разработана и в духовной литературе, где ее появление было вторичным – там она возникла из светских текстов. Указанное направление от светской к духовной аллегории в средневековой литературе встречается реже, чем обратное. Таким образом, это очень интересное для наблюдения явление.*

Silvie Stanovská. The question of hunt as allegory of love in selected works of late Medieval German literature and the old Czech work *Tkadleček*

The focus of this paper is erotic desire and passion wrapped in the guise of allegory which occurs very often in German and Czech secular lyrics of the late Middle Ages. In such works, Lover is shown as a „hunter“ and his Loved One as a „hunting quarry“. The hidden meaning of such polysignificant allegory is gentleness which on the surface is a quality of the aristocracy, but underneath represents the beauty and elegance of the forest animal that symbolizes the beauty of the loved lady.

This sort of allegory in one of its most sophisticated rhetoric forms can be traced

¹ *Tkadleček* – букв. ‘малкият тъкач’, е името на героя Л. Ткадлечек, което алегорично означава занятието на писателя като „тъкач на словото“. Произведението възниква около 1400 г. и е в стилово отношение връх в чешката средновековна проза. Основната сюжетна линия е изградена върху диалога между Тъкача и Нещастieto, което е причина за изневярата на неговата любима. – Б. пр.

not only in German and Czech late Medieval lyrics, but also in the old Czech prose work Tkadleček (The Weaver), written at the court of Wenceslas IV in 1408. Allegory developed also in spiritual literature but only as a result of adopting it from the secular one. Such direction from lay to spiritual allegory in medieval literature can be found less often than the opposite one. And this is the reason why it is to be considered an interesting phenomenon that deserves attention.

От XIV век в немската литература (и в прозата, и в лириката) често започват да се появяват различни алегорични изображения на любовните отношения между мъжа и жената.² В този период т. нар. минезингер (minnesang), тържествена песен за любовта на рицаря към придворната дама, вече е преминал през всичките си фази на развитие. Някои поети продължават да се придържат към класическата песен за несбъднатата любов (minneklage), пресъздавайки я по различен начин (напр. Еберхард фон Церсн, Хуго фон Монтфорт). Освен това обаче се появяват и песни за любовта с нови елементи. От тях на първо място ще посочим символиката на личните имена и символиката на цветовете. В късната средновековна литература като цяло се наблюдава подробно изобразяване на отделни мотиви, което се превръща в основа за обширни алегории. В немскоезична среда много близо до алегорията стои т. нар. трактат за придворната любов (minnerede).³ Между другото, редица от тези произведения са включени в сборника, завършен през 1471 г., известен по името на съставителката като *Сборник на Клара Хетцлер* (Ру 1981: 547). Към този жанр принадлежи и старочешката творба на Хинек от Подебради *Майски сън* (*Májový sen*), в която също са включени елементи на любовна алегория.

В тази кратка статия ще обърнем внимание на един основен вид любовна алегория – лова като алегория на любовта.

Кое е ядрото на тази алегория? Любимият е изобразен като ловец. Той излиза на лов за дивеч – неговата възлюбена, със своите помощници – кучетата, които са метафори или персонификации на неговите чувства, достойнства и качества. Ловецът се надява на успех – тази обикновена надежда без гаранция за успех е мотив, зает от класическия тип немски рицарски любовни песни (Minneklage, Preislied).

Най-известната и най-значимата алегорична любовна поема е написана от немския поет Хадамар фон Лабер, произхождащ от влиятелен род от Горен Пфалц. Вероятно става дума за Хадамар III фон Лабер, живял през 1317 – 1354 г. Той поддържа тесни връзки с императорския двор на Лудвиг Баварски и с двора на неговия син маркграф Лудвиг V Бранденбургер. За съжаление, произведението *Ловът* (*Die Jagd*), създадено през втората четвърт на XIV век, е единствената творба, излязла изпод перото на автора, която се е запазила до наши дни. Сюжетът се развива по следния начин:

² Подобни алегории в немската литература се появяват и по-рано. Напр. в първия немски рицарски роман на Хартман фон Ауге *Ерек* (*Erec*, писан след 1180 г.) най-значимото приключение на героя (Joie de la curt) е сполучлива алегория за предишното и новото схващане за любовта и страданието. – Б. а.

³ Най-старият образец за нравоучителен диалог за рицарската любов е т. нар. *Книжица* (*Buchlein*) на Хартман фон Ауге от края на XII век (срв. Швайкел 1990: 306). – Б. а.

ловецът, поразен от любов, отива на лов, за да „хване като плячка“ любимата, която метафорично нарича „дивеча“. Основната идея обаче в произведението е решението на ловеца да не лови „дивеча“ (т. е. да не го хване), независимо колко близо е до целта. „Да улови“ любимата, би означавало символично да я „убие“ – да изтрие нежния лъх на нейната красота, непорочност и добродетел. Така би загинала и идеята за рицарската любов. Вместо това тема на тази алегория става постоянното „кръжене“ около любимата, непрестанното разгръщане на идеята за любовта в тънките нюанси на различните ѝ значения. Подражание на алегорията на Хадамар създава напр. Петер Зухенвирт⁴ (Швайкел 1990: 305). В немскоезична среда ловната алегория се появява и в по-кратки лирични творби от късния рицарско-куртоазен период. Свидетелство за това е напр. поемата на Хуго фон Монтфорт (Hugo von Montfort, 1357 – 1423) *Случи ми се сега (Es ist mir nun beschehen zwirc, свободно превеждам като P̄rihodilo se mi nyní)*. Този късен лирик на прехода от минезингера към по-новата немска любовна песен произлиза от важен княжески род от Форарлберг⁵ и като областен управител на провинция Щирия записва името си в австрийската политическа история (Бракерт 1990: 334). В песен № 9, от която цитирам третата строфа, той разкрива „лова“ на любимата с думите:

*Ich jag mit willen uber lant
nachtgruben sind mir nit bekant
der tag der tut mich fröwen
truwen hetz ich auf die vart
wunn der wirt och nit gespart
ich acht auff niemans tröwen
gesell huet der vert daz tier ist iung
das es tuy kainen absprung
umb jagen ist im och nit kunt
darnach so lass ich harren
Ro.⁶ züch ab die sail la loffen hin
ze jagen han ich guten sin
daby ich och beliben wil
uns möcht noch wol gelingen.⁷*

⁴ Петер Зухенвирт (Peter Suchenwirt, ок. 1320 – ок. 1390) е застъпник на придворното рицарство, автор на похвални речи, стихотворни описания на родови гербове. Петер Зухенвирт остава свидетелства и за средновековна България (вж. книгите на Васил Гюзелев *Самият Търновград ще разтръби победите – европейски средновековни поети и бардове за средновековните битки и сражения в България* (1981) и *България е огромна област и многоброен народ – земя на блажени. Средновековни географски съчинения за българските земи и българите (IV – XIV в.)* (2012). – Б. ред.

⁵ Форарлберг (Vorarlberg) – западна провинция в Австрия. – Б. ред.

⁶ В оригиналния ръкопис символът Ro (Repeticio) означава повторение, рефрен. – Б. а.

⁷ Цитирам песента според изданието сборник с песни на Хуго фон Монтфорт (Търнер, Шпехтлер, Йонес, Мюлер 1978: 24). – Б. а.

Свободен превод:

*Ловувам (с кучето на име) Воля и яздя през край,
непознавайки тъмната клопка (на стръвта),
радвам се на (идващия) ден,
ще изпратя (кучето на име) Вярност по следата
и кучето на име Удоволствие не ще щадя,
не пазя ничия вярност.*

*Предпазлив бъди, приятелю, при гонитбата, тъй като животното е младо,
да не ти се изплъзне,
не знае (още) какво да прави при лов,
затова ще чакам (ще пусна кучето на име Очакване).
Ро. Дръпни юздите, нека тръгваме,
иска да ловувам.
И все така ще бъде,
със сигурност ще имаме успех.⁸*

Както е видно от рефрена, от ловеца лъха голямо самочувствие – характеристика, присъща на късните любовни песни. В по-ранните етапи от развитието на минезенгера успехът в любовта е почти изключен. Хуго фон Монтфорт, подобно на Хадамар фон Лабер, рисува в творбата си лов с „кучета“, които са персонифицирани образи на волята, достойнствата и чувствата на ловеца. При пресъздаването обаче на ловната сцена е много по-радикален и не се заиграва с тънките нишки на любовния капан или със загубата на идеалната красота – ловецът иска да „завоюва“ любимата, следователно да я „улови“.

За сравнение ще посочим няколко строфи от най-значимото произведение на Хадамар, които представят основните сюжетни моменти. Дори ловът да е изнурителен и да отнема всички сили на ловеца, целта му е не да хване плячката, а да се приближи до познанието: ловът символизира самия живот и вечните капани на любовта.⁹ Отново предлагам към строфите свободен превод в проза.

~ Строфа 6 ~

*Durch suochen wildes genge
fuor ich an einem morgen.
wie ez wirt mangem strenge,
daz hân ich sît erfunden wol mit sorgen;
doch lêrte mich dô jagen frouwe Minne
ein vart, dâ mir sît dicke
ist zerunnen aller mîner sinne.*

⁸ Преводът на български е по чешкия превод на немския оригинал, предложен от автора на статията. – Б. ред.

⁹ Цитатът е от произведението на Хадамар фон Лабер *Ловът* (Фон Лабер 2004: 8 – 33). – Б. а.

Една сутрин поех на път,
 да хвана дирята на дивеча.
 Малко по-късно с голяма жал разбрах
 колко трудно е това за много ловци.
 И въпреки че дама на име Любов ми посочи пътя към лова,
 често по този път
 почти губех разум.

~ Строфа 7 ~

*Durch wîsen nâch den verten
 nam ich mîn selbes Herze,
 swâ si die strâze berten,
 ez waere an weide oder sust an scherze,
 ûf walde, in ouwen oder ûf der saete,
 ob ich iht dâ erkande
 mit spur ein vart, diu weidenlîchen traete.*

Избрах за водач кучето си Сърце,
 за да хвана вярната следа
 по онези места, където дивечът е пресякъл пътя ми,
 или близо до мястото, където дивечът пасе, или на пасището
 в гората, близо до потока, или в полето,
 сигурно бих могъл по следите да се натъкна на дирите (му),
 които да предложат добра възможност за успешен лов.

~ Строфа 8 ~

*„Hûet alwec dîn, geselle!
 des bis êt staet gewarnet,
 ez welle swar ez welle.
 vil manic liep mit leide man erarnet.
 diu halse dich ûf halte für vergâhen“
 sprach ich zuo mînem Herzen,
 dô ich ez an die strangen wolde vâhen.*

„Внимавай, мое куче!
 Хвърляй се натам,
 където желае дивечът.
 Много щастливи моменти трябва да бъдат платени със скръб.
 Нашият трябва да те възпре от необмислен лов“ –
 насърчавах своето (куче на име) Сърце,
 когато го държах за повод.

~ Стрoфа 10 ~

*Fröude, Wille und Wunne,
Tröste, Staete und Triuwe
die hunde ich sô erkunne –
die lâzent niht beliben swaz ist niuwe,
ez sî ûf walde oder in dem muore:
die hiez ich mit mir ziehen,
daz ich sie wolde hetzen in die ruore.*

*Добре познавам кучетата си
на име Радост, Воля, Удоволствие,
Утеха, Постоянство и Вярност.
Не ще загубят пряската следа,
дори тя да минава през гъсталаци и блата.
Тези кучета взех със себе си,
за да преследват дивеча.*

~ Стрoфа 120 ~

*Unheiles heil ze teile
wart mir an disen stunden.
mîn Herz sich ûz dem seile
warf, daz ich ê vaste het gebunden,
des ich doch nimmer mêre wart gewaltec.
ich sprach: „sê hin geselle,
ez ist niht, des du waenest, als einvaltec.“*

*Но ме срещна
нещастие то.
Кучето Сърце скъса поводата,
който малко преди това здраво стисках.
Случи се така, че изведнъж не можех да овладя Сърце.
Извиках след него: „Внимавай, приятелю!
Не сме излезли, както си мислиш, на разходка!“*

~ Стрoфа 122 ~

*Diu rein gar ungemeilet
hât mir daz Herz verhouwen
und sider niht geheilet,
des doch ir giete nieman mac getrouwen.
ob er noch aldâ wunde nâch ir gâhe,
sol Staete und Triuwe helfen:
sô wundert mich, ob ich mîn dienst versmâhe.*

*Най-чистата от всички жени, без дори и едно петънце,
рани (моего куче) Сърце
и не бърза към него, за да го лекува.
Вече никой не трябва да се доверява на добротата ѝ.
Ако Сърце въпреки раните си продължава да я напада,
трябва да му се притекат на помощ Постоянство и Вярност:
много съм учуден от това, че моята служба ѝ се вижда толкова безценна.*

~ Стрoфа 123 ~

*Der minne haftend anker
ist in min Herz versenket.
wie sol ich armer kranker
erliden; min sin nindert wol gedenket.
„gesellen, rätet helfe dar zuo geben!
wie sol ein lebndec tóter
sîn dinc anvâhen und ouch fürbaz leben?“*

*Тежката котва на любовта
е потопена дълбоко в сърцето ми.
Как мога аз, зазубилият сили нещастник, (това чувство)
да понеса? Сякаш не мога да разсъждавам.
„Друзари, дайте ми съвет и помогнете!
Как може някой, който е мъртъв приживе,
да стигне до целта и да продължи да живее?“*

~ Стрoфа 565 ~

*Ein ende diser strangen
mit frâge nieman vindet.
siu sol dahin gelangen
aldâ der tód min leben underwindet.
alhie der lib, diu sêle dort sol jagen
mit Harren ewiclîchen,
dâ von dem ende nieman kan gesagen.*

*Този кръговрат никои не може
да спре с въпроси.
Той ще продължава дотогава,
докато смъртта не надделее над живота ми.
Нека тялото да преследва на този свят,
а пък душата завинаги да преследва щастието на небето с (кучето)
Издържливост.
Края никои никога не ще узнае и дочака.*

Тук Хадамар фон Лабер обобщава философията на рицарската любов в нейната класическа форма: това е вечно, никога несвършващо поклонение пред искрицата щастие в погледа на любимата, която е толкова близо, че можеш да я докоснеш, и същевременно безкрайно далеч. Хадамар обезсмъртява безкрайния път към любовта, безкрая на дълбоката емоция. Алгорията е лесно разбираема и много поучителна.

Отражение на образа на лова като алгория на любовта откриваме и в най-значимото произведение на старочешката литература – *Ткадлечек*. Показателно е, че неизвестният автор владее до съвършенство същината на този тип алгория. Не се придържа обаче към описаната класическа схема. Пресъздава я и я развива по принципно нов начин. В *Ткадлечек* подобна алгория ще открием в глава 9. За да оценим изцяло замисъла на анонимния автор, трябва да се запознаем по-добре с няколко откъса и идеи от тази глава.

От рицарско-куртоазната литература и тематика е повлиян един въздействащ пасаж, в който мъжът възхвалява изгубената вече любима. Да приведем като пример поне най-съществената част: „*О, всемогъщи, велики Боже! С каква радост ме дари и каква радост имах аз в младежкото си сърце, когато я видях пред себе си да пристъпва жизнерадостно, ала достойно, с превъзходна походка, с кръшни извивки, с внезапни и тихи озъртания, с весело потичване, с всичките си привички, предизвикващи уважение на свой ред по всички места. Мога да кажа със сигурност, че никога не се наситих на това, на всичките ѝ добри и благородни привички, които бях открил у нея, и то не само аз, но и всеки разумен човек, който я познаваше. Не толкова чрез своя прост разум и усет, колкото чрез всички онези места, на които съм бил, отдавайки почит на благородните девици и дами, или чрез всичко, което съм чел и чувал за целомъдрените добродетели, с които са надарени в отделните земи различните девици и дами. Всички тези добродетели и добри, благородни привички вкупом открих у нея...*“ (Ткадлечек, гл. 9., р. 77 – 92) [...] „*Да бъде благословена тя – щастлива и добра, да бъде благословена тя – благородна и достопочтена, да бъде благословена тя – неопетнена в своето щастие, да бъде благословен целият ѝ род, който е заслужил пред Бога своето благородство и дори повече от благородство да има!*“ (Ткадлечек, гл. 9, р. 99 – 103).

Корицата на
изданието от 1940 г.

Сред добродетелите на възпятата дама е и нейната предпазливост; тя винаги отбягва прелъстителите и непочтените ухажори, които се опитват да престъпят правилата на рицарската любов. Искат да съблазнят красивата жена, за да я изоставят веднага след това и да се хвалят с успеха си, с което биха нарушили кодекса на рицарската любов (срв. редове 104 – 128). Неизвестният автор на *Ткадлечек* възхвалява благоумието на любимата и с присъщата си елегантност разкрива неблагополучните опити на прелъстителите, използвайки мотива за лова като алегория на любовта, и по този начин разширява значението на жанра с критично отношение спрямо поведението на „измамни“ придворни ухажори.¹⁰

Така стигаме до главната идея на цялата алегория, майсторски обрисувана от автора. Дори кучетата, за разлика от алегорията на Хадамар, са символ на негативни качества – ласкателство и коварство: „*Това е пример, подобен и очевиден, който тя често пъти бе виждала; да, в кралските дворове ловецът е много усърден, но без да желае да го повали, той преследва елена*

¹⁰ Авторът на *Ткадлечек* вероятно черпи идеи напр. от нравоучителната поезия, процъфтяла най-вече в немскоезична среда като първообраз на критичното отношение към придворното общество. Тази поезия кулминира в творчеството на Валтер фон дер Фогелвайде (?1190 – ?1230), а в двора на Пршемословците в този стил твори още преди средата на XIII век известният поет Райнмар фон Цветер. – Б. а.

не заради вкусното му месо или трофея, а за честта да получи наслада и почести, че не го е унищожил и е бил усърден в това. Ето! Тя отбягваше такива светски ловци, които ловуваха чест и я преследваха сред благородните девици и дами, докато не я уловяха, и то не за да спечелят слава или от любов, а заради тщеславието на тайните интриганти, пред които искаха да се покажат, че са прелъстителни и преследвачи, ловци и губители на добродетелни девици и дами, и тръбейки красиви думи, отклоняваха и насочваха преблагогородното животно по пътеката на прикритото си лукавство, докато го вкарат в мрежите на своята воля и позорно го убият и самохвално надянат кожата му от достопочтена добродетел. О, тя умееше да вижда колко е безжалостен, фалшив и неестествен, хитър и жесток този ловец и не дава покой на преблагогородния дивеч не толкова заради вярата си, а от себелюбие, как насъсква всички кучета на ловките си думи, на своите явни, показни почитания, фалшиви отъвтре, насъсква срещу това непознаващо коварството животно, пресреща го навсякъде, докато не изпълни волята си“ (Ткадлечек, гл. 9, р. 128 – 148).

Малко по-нататък в текста авторът много убедително описва разликата между своята любима и измамните и прелъстени жени, загубили честта си – идеалът за рицарската любов е заменен с порицание на „падналите“ жени, преминаващо в общо порицание на женския пол, чийто символ са познати литературни образи като Медея, Филадельфа и т.н. Авторът постига голямо езиково майсторство и художествено въздействие най-вече при разкриването на душевното състояние на прелъстените жени: „Ето честта [...], ала те я изгубиха, оставиха се да ги измамят, тя се свлече позорно от тях и те бродят, не знаейки къде да я открият, шутовете ги имитират, жизннерадостта им отлетя, изгубиха радостта, говорейки като насън, бойци се от сянката си“ (Ткадлечек, гл. 9, р. 291 и 295 – 298). По-нататък текстът напомня на трактат за възхвала на съпружеството и непорочната чистота, пренесена в брака. Тук моделът на рицарската любов е преодолян.

Посочените пасажи не само принадлежат към най-добрите прояви на старочешкия поетичен език, но също така носят важно идейно послание. Чрез алегорията с лова авторът на *Ткадлечек* се осмелява да порицае упадъчните нрави на придворното общество. Поведението на коварните ухаждори не отговаря на идеалния модел на рицарска любов, който авторът добре познава, но в същото време на отделни места в произведението си съзнателно пренебрегва – представя изгубената любима като истинска партньорка, а не като непостигнат и непостижим идеал. Колебанието между по-рано наложената представа за жената като идеализирано фикционално олицетворение на придворните добродетели и жената партньорка е присъщо на редица късносредновековни литературни прояви, като напр. на новата немска лирическа песен или на старочешките любовни писма в песенна форма «Любов, пълна с вяра и добродетели» («Láska s věrú a s vší ctností», Лехар 1990: 227). Следователно главата, на която обърнахме внимание, подсказва, че „Ткадлечек“ е отражение на литературните модели на своето време. Комбинира мотиви от старата рицарско-куртоазна лирика с късни куртоазни мотиви на новата лирична песен с доминиращ модел на научен диспут в

проза, в която изоставеният влюбен спори с персонифицираното Нещастие. В тази глава откриваме редица отделни мотиви от немския първообраз на *Ткадлечек* – *Ackermann aus Böhmen* (*Орачът от Бохемия*) на Ян от Жатец¹¹ като напр. възхвалата на брака.

Мотивите за лова като алегория на любовта и за прелъстената жена обогатяват по принципно нов начин сюжетната линия и смея да твърдя, че именно тези мотиви с естетически и общозначим смисъл правят произведението четивно и днес.

Превод от чешки: **Катерина Томова**

ЛИТЕРАТУРА

Бок, Покорни, Становска 1998: Bok, Václav; Pokorný, Jindřich; Stanovská, Sylvie. *Moravo, Čechy, radujte se! Němečtí a rakouští básníci v českých zemích za posledních Přemyslovců*. Praha: Aula, 1998.

Бракерт 1999: Brackert, Helmut. *Minnesang*. *Mittelhochdeutsche Texte mit Übertragungen und Anmerkungen*. Frankfurt am Main: Fischer Taschenbuch Verlag, 1999.

Лехар 1990: Lehár, Jan. *Česká středověká lyrika*. Praha: Vyšehrad, 1990.

Речник 1999: *Lexikon des Mittelalters*, т. VI. 1999. Stuttgart – Weimar: J. B. Metzler Verlag.

Речници http: *Mittelhochdeutsche Wörterbücher online*: <http://germazope.uni-trier.de/Projects/WBB/woerterbuecher/lexer/wbgui?lemmode=le...13.06.2008> „beschehen“, „gruobe“.

Ру 1981: Ruh, Kurt. *Die deutsche Literatur des Mittelalters – Verfasserlexikon*, дил 3. Berlin – New York: Walter de Gruyter, 1981.

Становска 1999: Stanovská, Sylvie. *Vergleichende stilistische Untersuchungen zum „Ackermann aus Böhmen“ und „Tkadlec“*. Brno: Masarykova univerzita, 1999.

Търнер, Шпехтлер, Йонес, Мюлер, ред. 1978: *Hugo von Montfort – Die Texte und Melodien der Heidelberger Handschrift cpg 329*. Hrsg. Thurnher, Eugen; Spechtler, Franz V.; Jones, George F.; Müller, Ulrich. *Transkription von Franz V. Spechtler*. Göttingen: Kümmerle, 1978.

Фон Лабер 2004: von Laber, Hadamar. *Die Jagd*. Regensburg: Forum Mittelalter, 2004.

Швайкле 1990: Schweikle, Günther; Schweikle, Irmgard. *Metzler Literatur Lexikon*. Stuttgart : J. B. Metzlersche Verlagsbuchhandlung, 1990.

Шимек, ред. 1974: Šimek, František. *Tkadleček. Hádky milence s Neštěstím*. Praha: Odeon, 1974.

¹¹ Ян от Жатец (Jan ze Žatce, 1350–1415) – член на градската управа в Жатец и Прага, училищен уредник. Основното му произведение е *Орачът от Бохемия*, написано на немски, което е изградено като диалог между Орача и Смъртта. – Б. ред.